

Prof. Rudolf Zahradník DrSc. devadesátiletý

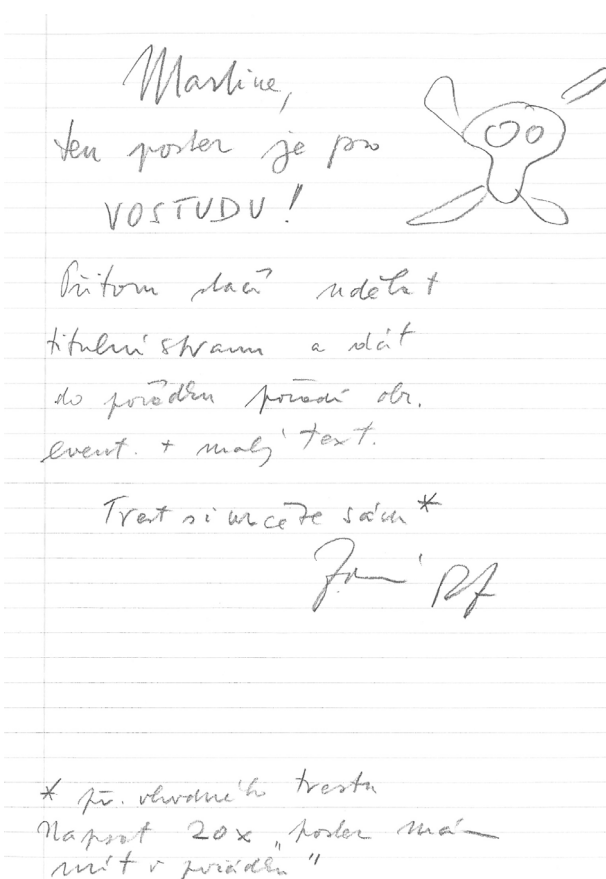
Prof. Rudolf Zahradník je významnou a nepřehlédnutelnou osobností nejenom české fyzikální chemie – vynikající badatel, inspirující učitel, strhující řečník a schopný organizátor vědy. Jakoby k tomu všemu byl předurčen, uvážíme-li osobnosti, které ho bezprostředně v mládí formovaly (Jaroslav Foglar, Otto Wichterle). Spolu s prof. Jaroslavem Kouteckým stáli u kolébky české školy kvantové chemie, kterou pozvedli na světovou úroveň, ačkoli tomu doba nepřála. Jeho badatelský záběr budí obdiv dodnes. Dovolím si pouze telegraficky zmínit okruhy, které průkopnický rozvíjel a v nichž si vydobyl světové renomé: (a) vztah mezi strukturou a reaktivitou; (b) elektronové a spektroskopické vlastnosti alternujících a nealternujících uhlovodíků, jejich heteroanalog a derivátů; (c) teorie molekul s otevřenými slupkami; (d) chemická reaktivita v plynné a kondenzované fázi, (e) principy chemické katalýzy; (f) mezimolekulové interakce; (g) užívání metod kvantové chemie k předpovědím nekonvenčních molekul a k designu vhodných molekulových vlastností. Výčet je bezpochyby neúplný. Je však jisté, že za vším, čím se zabýval, byla jeho snaha maximálně využít a posunout možnosti teoretické chemie tak, aby z ní profitovala chemie experimentální. Obratně se s její pomocí vždy snažil hledat ve světě molekul řád a pravidla, která by osvětlila stále rostoucí množství empirických (experimentálních) poznatků. Tuto celoživotní snahu vtělil do 10 knih a 350 odborných článků. Vychoval řadu žáků, z nichž někteří na jeho práci úspěšně navázali a získali uznání ve světovém měřítku. Těch tváří prof. Rudolfa Zahradníka je ovšem daleko víc. V porevolučním čase stanul v čele Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského (1990–1993), zanedlouho na to byl zvolen předsedou Akademie věd ČR (1993–2001), již dokázal transformovat do moderní, výkonné instituce. Je zakládajícím členem a prvním předsedou Učené společnosti ČR, členem prestižní mezinárodní Akademie kvantových molekulových věd (Academy of Quantum Molecular Science) a Evropské akademie věd a umění (The European Academy of Sciences and Arts). Je držitelem nespočtu vědeckých uznání a čestných doktorátů z domácích i zahraničních univerzit a jiných vědeckých pracovišť. Toto vše je o prof. Rudolfu Zahradníkovi obecně známé (pro zájemce též vřele doporučuji k přečtení jeho Laboratorní deník – Zač jsme bojovali). Dovolím si proto dále spíše pár osobních vzpomínek, jejichž těžiště sahá do let mého učení.

Mé první pomyslné setkání s prof. Rudolfem Zahradníkem se uskutečnilo v letních měsících roku 2002, kdy jsem coby student biochemie na Přírodovědecké fakultě UK nahlédl do knihy Základy kvantové chemie od autorů Rudolf Zahradník a Rudolf Polák. V té chvíli jsem samozřejmě neměl ponětí, že zanedlouho budu mít to ohromné štěstí se s oběma Mistry seznámit osobně a že můj zájem se tím nezvratně přesune do fyzikální chemie. Ta kniha byla

překvapivě velmi čtivá, i když šlo o výklad ryze odborný. Byla radost se z ní učit a nakonec mě dovedla k samotnému R. Zahradníkovi.

K mému prvnímu skutečnému setkání s prof. Rudolfem Zahradníkem došlo o pár měsíců později. Byl jsem nesvůj, to se ví. Do jeho kanceláře mě uvedla jeho dobrá duše a celoživotní asistentka Růžena Žohová: „Rudolfe máš tady studenta a vypadá, že se tě bojí.“ Přijal mě velmi přátelsky s noblesou, laskavostí a humorem. A s velikým zaujetím. Ptal se mě s upřímnou zvědavostí na věci týkající se mého studia a zájmů, ale došlo také na přezkoušení z Grignardovy reakce a znalosti anglického jazyka. Myslím, že jsem tehdy, jemně řečeno, neoslňl. Ale to by nebyl Rudolf, aby mě dále nenasměroval do jazykových kurzů a nezapíjčil dvojjazyčné kartičky, z kterých se sám (spolu se svojí ženou Milenou) učival v mládí. Co se týče Grignardovy reakce, dostalo se mi jemného doporučení, abych při studiu teoretické chemie příliš neopomíjel i její pokusnou stránku s tím, že půvab a budoucnost chemie tkví ve zvládnutí a propojení obojího. Naše setkání skončilo domluvou, že se budeme setkávat jednou za čas a konbirat mé otázky ke kvantové chemii, kterou jsem studoval z jím doporučených učebnic. Pamatuji si dodnes, jak mi při jednom takovém setkání nabídl možnost vypracovat pod jeho vedením diplomovou práci se slovy: „Rád bych, abyste Martine věděl, že mým hendikepem je můj poněkud kmetický věk. Ale mám také jednu nespornou výhodu a to, že chemii miluji stejně tak, jako jsem ji miloval ve dvaceti.“ Vskutku, jeho potěšení z chemie bylo nakažlivé a inspirující! A nešlo jen o znalosti, které mi bezprostředně předával, ale také o přístup k práci, který jsem se snažil napodobit. Tím bylo mimo jiné vedení pracovního sešitu s nápady, náčrtů, poznámkami, ústřížky a odkazy na zajímavé publikace. Nebylo týdne, aby mi na stůl nepoložil ústřížek s abstraktem publikace důležitým pro moji práci, či myšleným k „pobavení“ a úvaze. A tak jsem vstřebával i existenci méně známých jevů a pojmů, se kterými se student během svého magisterského studia chemie běžně ani nesetká (Fermiho rezonance, Herzbergův-Tellerův či Ren-

Obrázek 1.

nerův-Herzbergův jev, pseudo Jahnova-Tellerova distorze atd.). Od samého začátku ve mně nenásilně utvářel povědomí o nutnosti se zajímat o práci druhých, dívat se na problém z různých perspektiv a hledat souvislosti i tam, kde je člověk běžně nehledá. Dbal na to, abych chemii nevnímal izolovaně a měl pokud možno dobrý mezioborový a historický přehled. Nikdy mi však nedával konkrétní úkoly. Měl jsem pocit, že směr mého bádání je zcela na mně. Míra svobody v práci byla vysoká, přesto už dnes vím, že můj vývoj měl plně pod kontrolou.

S vděkem dále vzpomínám na pár podvečerů strávených u něj doma, na pohostinnost paní Zahradníkové a především na naši intenzivní práci v jeho domácí pracovně. Tam jsme společně probírali výsledky a připravovali rukopisy při sklenici dobrého vína. A ač nás dělilo 53 let a obrovský nepoměr zkušeností a znalostí, byly to

chvilky rovnocenného partnerství. Nechci budít zdání, že se Rudolf neuměl nikdy rozčlíit. Uměl. Stalo se tak v případech, kdy jsem něco neprovedl s náležitou pečlivostí a důsledností. Jeho výstrahy, ač podány s vtipem jemu vlastním, byly dost výmluvné (obr. 1).

I po té, co jsem šel od Rudolfa do „světa“ (tedy do Dejvic na ÚOCHB) za doktorandským učením, se mi od něj nepřestalo dostávat silné podpory. Daroval mi ohromné množství skvostné literatury, včetně klasiky *The Theory of Rate Processes* od Henryho Eyringa. V mnohých těchto knihách hledám pomoc dodnes. A se stejným zájmem sledoval i moji cestu za postdoktorandským dobrodružstvím do USA. Jak velkou radost jsme měli s mojí ženou Katkou z každého dopisu, který nám zaslal a ve kterém líčil, co se děje u nás doma. Jsem si naprosto jistý, že podobnou exkluzivitu dopřál a dále dopřává většině svých žáků a blízkých spolupracovníků (včetně gratulantů v dnešním čísle *Chemických listů*). Jsem vděčný a hrdý, že se mohu počítat do velikého počtu Rudolfových kamarádů a obdivovatelů.

Na Rudolfovi se mi vždy líbil jeho zápal pro jakoukoli činnost, do které se pustil. A bylo vcelku jedno, jestli se věnoval psaní odborného textu nebo novinovému vyjádření k palčivému tématu, či přípravě Bělousovy-Zabotinského oscilační reakce pro studenty gymnázií. To, že byl skvělý řečník, který bez velké nadsázky zaplnil halu v Kolbence stejně dobře jako aulu na půdě Univerzity Karlovy, lze jen tiše závidět. Obdivoval jsem ho o to víc, že se i přes svůj nesporný talent na každé takové vystoupení svědomitě připravoval.

Za veškerou jeho tvůrčí činností zůstává po celý život jako konstanta pohybu ona neutuchající fascinace přírodními vědami a chemií zvláště. To je ostatně patrné i ze závěrečných slov jeho referátu „*Chemie 2012*“ (cit.¹): „*Chemie (jako významná část přírodních věd) je podmanivě krásná, ať pracuje s gramy či tunami, ať se soustředí na práci s reakčními nádobami (nádobkami) či výkonným počítačem. Je věru štěstí patřit k těm, kteří zvládají oba póly; v dobrých školách jich přibývá.*“

Drahý a milý Rudolfe, za sebe i za mnohé další Ti ze srdce přeji pevné zdraví, bezpočet radostných chvil s Milenou a Tvými blízkými, hodně sil, ale také trochu toho lenošeni, které Ti vždy bylo cizí. Těším se na naše další setkávání, protože je stále co se od Tebe učit! A tak tomu zůstane napořád.

Martin Srnec

LITERATURA

1. Zahradník R.: *Chem. Listy* 107, 754 (2013).

Rudolf Zahradník a Chemické listy

Vztah Rudolfa Zahradníka k Chemickým listům je dán nejen skutečností, že jeho žena Milena byla kdysi zaměstnána v redakci tohoto časopisu. Rudolfovi Zahradníkovi na Chemických listech vždy záleželo a často mi posílal k jejich obsahu a úrovni své poznámky, pochvaly, ale i výtky. Ač český chemik světově úrovně, tak nikdy národním časopisem nepohrdal, naopak stále se snažil o jeho zlepšení. Na jeho popud jsme zavedli rubriku „Zahrada“, posléze familiárně překřtěnou na „Zahrádku“, kam Rudolfovou zásluhou docházely velmi zajímavé rukopisy od neméně zajímavých autorů. Na tyto autory měl Rudolf své „páky“. Vždy tvrdil, že je obesílá se slovy: „... co takhle místo nedělního poobědového šlofika napsat něco zajímavého pro Chemické listy...“. No nevím, jestli zrovna toto padalo na úrodnou půdu, oslovení se spíše snažili Rudolfovi vyhovět, ale řada zajímavých příspěvků takto vyšla, než asi definitivně převážilo to nedělní spaní (nebo jiné aktivity). Rudolf Zahradník vždy zastával názor, že národní časopis – Chemické listy, má být především kolbištěm mladých chemiků začínajících publikovat. Kéž by tomu tak bylo.

Vedle toho je Rudolf Zahradník pokaždé ozdobou společenských událostí v Chemických listech a se zájmem se informuje, co je v redakci nového. Pro všechny redaktorky a redaktory jsou tato setkání bezesporu velmi inspirativní. Číslo 10/2008 Chemických listů jsme věnovali Rudolfovým osmdesátinám a Chemické listy 10/2018 nemohou chybět ani při oslavě Rudolfových devadesátin.

Milý Rudolfe, za redakci Ti přeji k Tvým krásným narozeninám jen to nejlepší a další dlouhá léta, nejenom s Chemickými listy.

Bohumil Kratochvíl

Dear Rudolf, milý Rudolfe, lieber Rudolf,

As your successors in serving the J. Heyrovský Institute for Physical Chemistry of the Czech Academy of Sciences we would like to take this occasion to express our gratefulness for all you have done for our Institute. After the velvet revolution you greatly conducted to transformation of the Institute and the Czech Academy of Sciences into modern research Institutions. You took the opportunity to give support to the best researchers in the Institute but also you were able to attract excellent scientists from outside and helped many talented students to start their successful carrier. During your term as our director you set the course for a continuous growth of innovative science. We are aware that the high international recognition and the prominent standing of the Institute within the Czech scientific community are based on your activities and personality. Moreover, we are grateful that starting from your time serving as the president of the Czech Academy of Sciences up to now, you have always provided help and advice to us. Many decisions we have made were consulted with you and we are sure you helped us to avoid mistakes.

Dear Rudolf, we wish you also in the name of all colleagues from our Institute the very best for your birthday. Be certain that your wisdom and experience will also in the future be of importance for a further positive development of our Institute.

Vladimír Mareček, Petr Čársky,
Zdeněk Samec, Martin Hof